

NOVÁ KONCEPCIA SOCIÁLNEJ ATMOSFÉRY ŠKOLY

Beáta Dvorská

Fakulta psychológie Paneurópskej vysokej školy v Bratislave

Anotácia: Príspevok pojednáva o redefinovanej koncepcii sociálnej atmosféry T. Kollárika. V úvode príspevku sa venujeme pojmom ako organizácia školského prostredia, efektívnosť školy a samotnej koncepcii sociálnej atmosféry. Jadrom príspevku sú výsledky výskumov uskutočnené v roku 2011 a 2014 v pracovnej a školskej sfére. Na základe týchto výskumov sme vytvorili a následne potvrdili teóriu novej koncepcie sociálnej atmosféry, ktorá hovorí o tom, že pozitívna sociálna atmosféra sa podieľa nielen na pozitívnom ladení, ale aj na efektívnom fungovaní danej organizácie, alebo inštitúcie. Metódami výskumu boli Škála sociálnej atmosféry (Kollárik, 1983) a Dotazník efektívnosti (Dopjetrová, Kollárik, 2011). Výsledky výskumov nám preukázali štatisticky významné vzťahy medzi zložkami sociálnej atmosféry a zložkami efektívnosti.

Kľúčové slová: škola, sociálna atmosféra, efektívnosť

Úvod

Hodnotiť sociálnu atmosféru školy ako inštitúcie je možné, ale až potom ako spoznáme všetky zložky, ktoré sú dôležitou súčasťou školy. Najdôležitejšie pre efektívnosť a pozitívnu sociálnu atmosféru školy je práve jej kladné hodnotenie. Sociálna atmosféra školy zohráva dôležitú úlohu hlavne pre kvalitatívny rozvoj školy. Pri hodnotení kvality školy a jej efektívnosti, je dôležité si uvedomiť, že neexistuje správna alebo nesprávna odpoveď, ale existuje fakt, pochopenie, že nie sme všetci rovnakí a nie každá škola je rovnaká. Dôvod prečo sa príspevok venuje problematike sociálnej atmosféry školy a efektívnosti je ten, že v roku 2010 sme uskutočnili výskum (Dopjetrová, 2011) v pracovnej oblasti, kde sme sa snažili zistiť či existuje vzťah medzi pozitívnou sociálnou atmosférou a efektívnosťou, na základe čoho bola vytvorená nová redefinovaná koncepcia sociálnej atmosféry. V roku 2014 sme tento výskum (Dvorská, 2014) aplikovali i na školské prostredie a potvrdil sa nám opäť vzťah medzi sociálnou atmosférou a efektívnosťou. Môžeme teda na základe uskutočnených výskumov konštatovať, že tak ako organizácia i škola môže vykazovať znaky efektívnosti. Školu možno považovať tiež za určitý typ organizácie, pretože má svojich zamestnancov, má vedenie, štýl riadenia a vlastnú sociálnu atmosféru. Existuje množstvo škôl, ktoré sú orientované humanitným smerom, a preto je veľmi dôležité rozlišovať medzi kvalitnou a efektívnou školou a neefektívnou. V rámci výberu čo je pre nás efektívne a kvalitné sa vynára potreba porovnávania, resp. zisťovania, čo robí školu efektívnou a kvalitnou. Aké zložky sa na efektívnosti školy podieľajú, na čo sa máme zamerať? Dôležité je ako hodnotia školu v prvom rade študenti, ako hodnotia školské prostredie a jednotlivé zložky školy, ktoré tvoria sociálnu atmosféru školy. Je dôležité aby škola poznala aké hodnotenie má a v prípade nedostatku môže prijímať potrebné opatrenia.

Organizácia školského prostredia

Organizáciu možno chápať i ako inštitúciu, v tomto prípade máme na mysli školu, ale aj ako vnútorné usporiadanie inštitúcie. Školy ako inštitúcie začali vznikať na určitom stupni rozvoja spoločnosti. Vznikali preto, lebo rodičia ako hlavní vychovávatelia nestačili pre komplexný rozvoj osobnosti svojho dieťaťa (Dravecký, 2011). Skúmanie školy ako organizácie má svoju históriu. Už v 60. rokoch sa opisovala škola z jej formálno-organizačného hľadiska, pričom za isté sa považovalo to, že ide o organizáciu, ktorá slúži určitej klientele. Škola ako výchovno-vzdelávacia inštitúcia má výrazné postavenie v živote študenta. Škola a učiteľ plánujú a riadia výchovno-vzdelávací proces, ktorého výsledky a efektívnosť sú závislé od viacerých faktorov – od využívania správnych vyučovacích metód, materiálnych podmienok školy, pedagogického správania sa učiteľa, vzťahu učiteľa a študenta (Bahleda, 2002). Všetky tieto a aj ďalšie faktory spoluvytvárajú školské prostredie.

Na učenie študentov totiž vplývajú aj podmienky samotného prostredia. Ich presné zákonitosti, teda ako pozitívne či negatívne ovplyvňujú študentov výkon, či pôsobia rušivo alebo naopak stimulujú a motivujú k činnosti, je veľmi ťažké presne definovať. Na prvý pohľad sa môže zdať, že ide o zanedbateľné činitele – prostredie by malo byť útulné, estetické, malo by byť primerane osvetlené. Je dôležité, aby do triedy neprenikal hluk z vonkajšieho prostredia. Dôležitým sa zdá byť aj celkové usporiadanie triedy – veľkosť lavíc a stoličiek, ich rozloženie, ktoré môže ovplyvniť to, či študenti vidia na tabuľu. Úspešnosť učiteľovej práce zvyšuje aj použitie rôznych učebných pomôcok – aj materiálne vybavenie školy sa podieľa na prosperovaní, resp. neprosperovaní žiaka. Všetky tieto vonkajšie faktory majú za následok vytvorenie alebo aj nevytvorenie vhodného prostredia na vzdelávanie (Bahleda, 2002).

Školské prostredie nie je zodpovedné iba v tom, aby rozširovalo edukačné a kognitívne schopnosti mladých ľudí, ale malo by im sprostredkovať aj sociálne hodnoty, ktorých poznanie by malo viesť aj k pozmeneniu správania. Školy pomáhajú študentom stať sa nezávislými a zodpovednými dospelými. Vyžadujú od nich dodržiavať určité pravidlá a spĺňať požiadavky (Únal, Ćukur, 2011). Niet pochybností o tom, že školy majú povinnosť používať všetky efektívne prostriedky, ktoré sú potrebné k udržaniu bezpečného a disciplinovaného prostredia. Škola ako inštitúcia je v súčasnosti vnímaná ako samozrejmosť, ale predstavy o škole ako o organizácii sú stále ešte málo rozvinuté. To že spoločnosť nazerá na školu pomerne stereotypne je z dôvodu, že štátne orgány ešte stále veľmi nepocitujú potrebu výrazne meniť princípy fungovania škôl. To ale, že sa zaznamenal výraznejší posun v tejto oblasti má za následok informačná a technologická revolúcia, ale aj snaha ušetriť zo štátnych rozpočtov. Školám sa prisudzuje čoraz väčšia miera samostatnosti ale aj zodpovednosť za efektívnosť. Čoraz častejšie sa hovorí o riaditeľovi ako o manažerovi, o kooperácii učiteľov, o učiteľských tímoch, kultúre, školskej atmosfére a štýle vedenia. Právna samostatnosť spolu s experimentovaním vo vzdelávaní a výchove stupňuje nároky na riadiacich pracovníkov v školstve (Hvozdík, 1999). Školu môžeme vnímať ako určitý sociálny organizmus, ktorý má vlastné ciele, hodnoty, normy a zložitú sieť interakcií a vzťahov, ktoré sú dané nielen individuálnymi charakteristikami študentov, pedagógov, ale aj ich sociálnymi pozíciami a rolami. Škola v rámci sociálnej psychológie je chápaná ako inštitúcia, ktorej cieľom je výchova a vzdelávanie (Hvozdík, 1999).

Škola predstavuje určité napätie medzi inštitúciou ako organizáciou a nárokmi ľudí. Je potrebné poznať ako je školský systém organizovaný. Ide o tzv. manažment školy. Hvozdík (1983) definuje školské prostredie ako akúsi subštruktúru mikroprostredia, kde sa pohybuje študent. Študent s týmto prostredím aktívne interaguje, čerpá z neho svoje skúsenosti a emocionálne prežíva svoje vzťahy k ľuďom, ktorí toto prostredie tvoria. Aj keď sa škola väčšinou spája so slovom učiť sa, je to i miesto, ktoré si často spájame s rôznymi stretnutiami

s inými ľuďmi. Je to miesto, kde si rozširujeme nielen svoju intelektuálnu oblasť, ale aj svoju sociálnu oblasť, ktorej základnou potrebou sú sociálne kontakty.

Efektívnosť školy

Podmienkou toho, aby bola škola efektívna a kvalitná je v prvom rade stotožnenie sa s moderným manažmentom. Dôležitým faktorom je tiež efektívne vedenie. Vedenie musí mať potrebné vedomosti, schopnosti i skúsenosti (Dravecký, 2011). Už keď sme pracovali na našom výskume v pracovnej oblasti, zistili sme, že analýza organizácií, firiem, tímov nie je len o nejakých číslach a teóriách, ale naozaj takáto analýza môže odhaliť mnohé nedostatky danej organizácie alebo inštitúcie, vnímanie zamestnancov, a na základe týchto údajov možno zapracovať na ich zlepšení a tým zefektívniť svoju činnosť, ktorá automaticky vedie k lepšiemu výkonu, spokojnosti zamestnancov ale aj dobrej atmosfére (Dopjerová, 2011). Podľa Arendášovej (2007) poznanie školy, vyučovacieho procesu, jeho analýzu a zisťovanie spokojnosti študentov, možno považovať za významné v procese zefektívňovania, alebo skvalitňovania školy. Na to, aby škola bola efektívna, mala by mať pozitívny vzťah k študentom, vytvárať podmienky pre dobré fungovanie výučby, skupín a vytvárať dobrú atmosféru a spokojnosť študentov (Šimunková, 2006). Riadenie inštitúcie by malo venovať zvýšenú pozornosť úlohám a ľuďom (Plamínek, 2008). Pojem úspešná, alebo efektívna škola je veľmi komplexný, pretože tu nezohrávajú úlohu len kognitívne aspekty, ale aj hodnotové orientácie, sociálne vzťahy. Mnohé zahraničné výskumy poukazujú na to, že úspešná škola disponuje prvkami ako je:

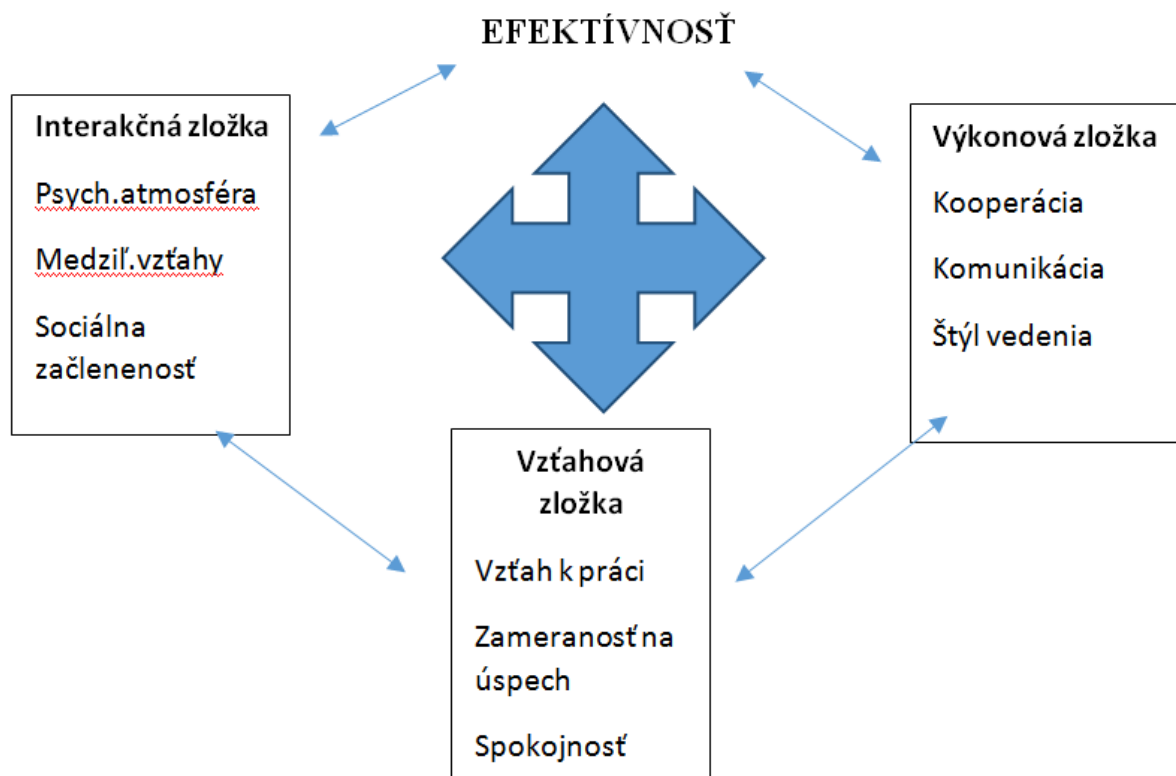
- škola má jasné ciele,
- učitelia sa vyznačujú komunikatívnosťou voči študentom,
- učitelia sa identifikujú so školou,
- demokratický štýl vedenia,
- dôležitú úlohu tu zohráva školská klíma a školská kultúra (Dravecký, 2011).

Ak hodnotíme efektívnosť školy je potrebné spomenúť i pojem evaluácia školy. Evaluácia školy sa nám spája s posudzovaním určitej hodnoty, s hodnotením. Nevo (1995, in Vašátková, 2006) evaluáciu školy definuje ako systematické zbieranie informácií, ktoré sa týkajú povahy, kvality nejakého objektu. A práve o hodnotenie kvality školy sa chceme opierať. Dôležitým faktorom kvality školy je okrem iného samozrejme aj jej efektívne fungovanie. Efektívnosť školy predstavuje dobré vedenie, spokojnosť zamestnancov, spokojnosť študentov. Výsledkom tejto spokojnosti je efektívnosť a výsledkom efektívnosti môže byť kvalita školy. V budúcnosti chceme uskutočniť výskum, ktorého cieľom bude zistiť, či existuje vzťah medzi evaluáciou a efektívnosťou, ako to popisujú mnohé teórie. Posudzovanie efektívnosti možno zaradiť k internej evaluácii školy. Evaluácia a efektívnosť sú pojmy príbuzné, ale v pravom slova zmysle ide javy, ktoré sa môžu ovplyvňovať, alebo spolu súvisieť. Otázkou je, či efektívna škola, ktorej sa darí dosahovať ciele, je i v praxi považovaná všetkými zúčastnenými v školskom živote za kvalitnú. Za kvalitnú školu môže byť považovaná vysoko výberová škola, avšak bez reálneho prínosu a cieľov za málo efektívnu (Vašátková, 2006). Efektívnou školou je tá škola, ktorá priebežne zisťuje, zohľadňuje a snaží sa naplniť rôzne očakávania svojich študentov, pedagógov, a v rámci svojich možností sa usiluje o udržanie dobrého stavu, a zlepšuje sa priebežne v plnení cieľov, ktoré si stanovila, ale predovšetkým, že je schopná vlastnej evaluácie.

Koncepcia sociálnej atmosféry

V súvislosti so zdokonaľovaním vzdelávania budúcich odborníkov, stúpajú tiež nároky na študentov. Týka sa to hlavne študijných podmienok a ich psychickej a fyzickej vybavenosti. Škola by mala zabezpečovať komplexnú prípravu a výchovu študentov v nadväznosti s ich poznatkami. *Vonkajšie faktory prostredia* vytvára škola. Ide o zabezpečenie ubytovania, výučba, študijný plán, organizácia štúdia. Je potrebné, aby škola vytvárala vhodný a dostatočný priestor pre študentov v zmysle dobrej organizácie času, a materiálno-technologického zabezpečenia, kam treba zaradiť i možnosť práce so študijnou literatúrou (Dopjerová, 2007). Za *vnútorné faktory prostredia* sme si určili osobnosť študenta, osobnosť učiteľa, vzťah učiteľ- študent a proces edukácie. Ďalšími zložkami ktoré neodmysliteľne vplývajú na školu a školské prostredie sú **sociálno-psychologické zložky sociálnej atmosféry**, ktoré vytvárajú akési ovzdušie, atmosféru štúdia, postoje, a ako sme vyššie spomínali, budú mať i vplyv na efektívnosť a úspešnosť školy. Tieto sociálno-psychologické zložky (**výkonová, vzťahová, interakčná**) sú súčasťou našej novej koncepcie sociálnej atmosféry (obr.1). Súčasťou týchto zložiek sú jednotlivé dimenzie sociálnej atmosféry.

Obr.1

Metódy

Koncepcia sociálnej atmosféry, ktorá je tvorená sociálno-psychologickými zložkami (obr.1), je výsledkom výskumu z roku 2010 v pracovnej oblasti (Dopjerová, 2011), kde sme zisťovali, či sociálno-psychologické zložky sociálnej atmosféry sa podieľajú na efektívnosti

a sú vo vzťahu. Túto koncepciu sme chceli overiť a preto sme uskutočnili ďalší výskum v roku 2014. Výsledkami oboch výskumov sme zistili a potvrdili si, že sociálno-psychologické zložky sociálnej atmosféry sa podieľajú na efektívnosti a sú vo vzťahu.

Na zisťovanie vzťahov medzi sociálno-psychologickými zložkami sociálnej atmosféry a efektívnosťou sme použili v oboch výskumoch Dotazník efektívnosti (Dopjerová, Kollárik, 2011) a Škálu sociálnej atmosféry (Kollárik, 1983). Taktiež sme zisťovali či sa sociálno-psychologické zložky podieľajú na efektívnosti.

Výsledky výskumov

Výskumom v pracovnej oblasti sme zistili, že sociálna atmosféra je vo vzťahu s efektívnosťou a že dimenzie sociálnej atmosféry sa podieľajú na efektívnosti. Výskumom sme zistili nasledovné hodnoty (Dopjerová, 2011).

Zaujímalo nás či bude existovať vzťah medzi výkonovou zložkou sociálnej atmosféry (komunikácia, kooperácia, štýl vedenia) a efektívnosťou tímu. Tiež sme zisťovali vzťahy medzi jednotlivými zložkami sociálnej atmosféry (výkonová, interakčná, vzťahová) a efektívnosťou. Najprv sme overili predpoklad normálneho rozloženia všetkých premenných a akceptovateľnosť predpokladu linearity vzťahu. Následne sme vypočítali Pearsonove korelácie. Overili sme predpoklad očakávanej štatisticky významnej korelácie medzi zložkami sociálnej atmosféry (výkonová, interakčná, vzťahová) a efektívnosťou, ktorý sa nám potvrdil. Jednotlivé korelácie uvádzame.

Výkonová zložka a efektívnosť tímu (N = 157), $r = 0,70$, $p \leq 0,001$

Interakčná zložka a efektívnosť tímu (N = 157), $r = 0,63$, $p \leq 0,001$

Vzťahová zložka a efektívnosť tímu (N = 157), $r = 0,67$, $p \leq 0,001$.

Pre potvrdenie novej koncepcie sociálnej atmosféry, ktorej podstata spočíva vo vzťahoch, v podieľaní sa sociálnej atmosféry na efektívnosti a naopak sme si stanovili výskumnú otázku a hypotézy (Dvorská, 2014):

H4.1 Predpokladáme, že hodnotenie sociálnej atmosféry bude súvisieť s hodnotením efektívnosti.

H4.2 Predpokladáme, že výkonová zložka sociálnej atmosféry bude výrazne súvisieť s efektívnosťou.

O4.1 Bude existovať vzťah medzi sociálnou atmosférou a efektívnosťou?

Korelačná analýza preukázala nasledovné hodnoty korelácií medzi sociálnou atmosférou a efektívnosťou, ktoré uvádzame v tabuľke č.1.

Tabuľka 1

Korelácie medzi dimenziami SA a zložkami efektívnosti

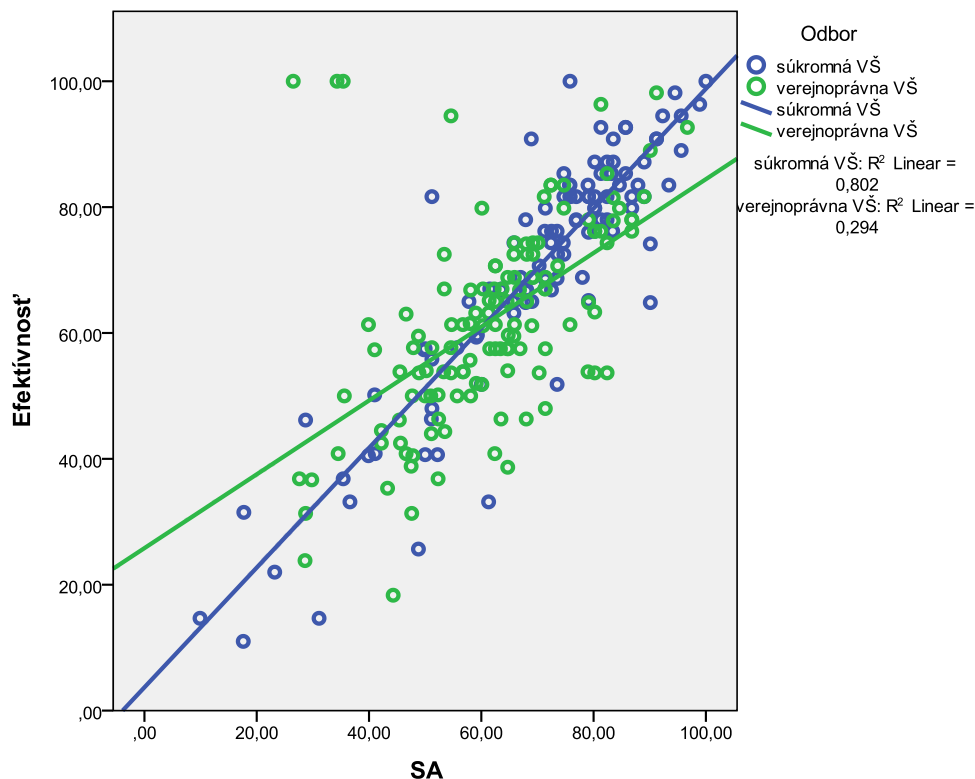
	Súčinnová korelácia					
	Štruktúra	Organizácia	Správanie	Prít'azlivosť	Emocionálne prežívanie	Sociálny vplyv
Psychologická atmosféra	<i>,506</i>	<i>,645</i>	<i>,718</i>	<i>,689</i>	<i>,804</i>	<i>,744</i>
Medziľudské vzťahy	<i>,450</i>	<i>,614</i>	<i>,671</i>	<i>,697</i>	<i>,772</i>	<i>,733</i>
Zrelosť – rozvoj kolektívu	<i>,552</i>	<i>,611</i>	<i>,687</i>	<i>,674</i>	<i>,699</i>	<i>,705</i>
Sociálna začlenenosť	<i>,514</i>	<i>,660</i>	<i>,630</i>	<i>,734</i>	<i>,656</i>	<i>,722</i>
Spokojnosť	<i>,461</i>	<i>,664</i>	<i>,737</i>	<i>,669</i>	<i>,654</i>	<i>,718</i>
Kooperácia	<i>,534</i>	<i>,597</i>	<i>,610</i>	<i>,654</i>	<i>,660</i>	<i>,693</i>
Komunikácia	<i>,529</i>	<i>,710</i>	<i>,720</i>	<i>,621</i>	<i>,716</i>	<i>,671</i>
Štýl vedenia	<i>,251</i>	<i>,583</i>	<i>,519</i>	<i>,565</i>	<i>,401</i>	<i>,471</i>
Vzťah k činnosti	<i>,434</i>	<i>,568</i>	<i>,614</i>	<i>,623</i>	<i>,527</i>	<i>,485</i>
Zameranosť na úspech	<i>,371</i>	<i>,565</i>	<i>,491</i>	<i>,542</i>	<i>,438</i>	<i>,406</i>

Korelačná analýza preukázala, že všetky dimenzie sociálnej atmosféry vo vysokej miere korelujú (sú vo vzťahu) so zložkami efektívnosti. So zložkami efektívnosti najviac korelovali tieto dimenzie sociálnej atmosféry: psychologická atmosféra s emocionálnym prežívaním (0,804), medziľudské vzťahy s emocionálnym prežívaním (0,772), zrelosť a sociálny vplyv (0,705), kooperácia so sociálnym vplyvom (0,693), sociálna začlenenosť a prít'azlivosť (0,734), spokojnosť a správanie sa (0,737), komunikácia a správanie sa (0,720), štýl vedenia a organizácia (0,583), vzťah k činnosti a prít'azlivosť (0,623), zameranosť na úspech a organizácia (0,565).

V grafe č. 1 je vizuálne znázornený lineárny vzťah medzi sociálnou atmosférou a efektívnosťou.

Graf 1

Vizualizácia lineárneho vzťahu medzi SA a efektívnosťou

Možno konštatovať že hypotéza H4.1 sa potvrdila, pretože sa korelačnou analýzou preukázala korelácia medzi sociálnou atmosférou a efektívnosťou (0,896) (Dvorská, 2014).

H4.2 sa nám potvrdila. Výkonová zložka výrazne súvisí s efektívnosťou, pretože pri výkonnej zložke sociálnej atmosféry (dimenzie kooperácia, komunikácia, štýl vedenia) bola korelačnou analýzou zistená vysoká korelácia (0,835) (Dvorská, 2014).

Literatúra

- Arendášová, A. (2007). *Manžerstvo kvality vo vyučovacom procese*. Dostupné online z : http://www.mtf.stuba.sk/docs/internetovy_casopis/2007/1/arendasova2.pdf
- Bahleda, M. (2002). *Psychologické príčiny neprospievania v škole* (bakalárska práca). Dostupné na: <http://www.bahleda.sk/dokumenty/prace/dps.pdf>
- Dopjеровá, B. (2011). *Postoje high potentials manažerov k sociálnej atmosfére efektívneho tímu*. Dizertačná práca. Bratislava: Univerzita Komenského.
- Dopjеровá, B. (2007). *Záťažové situácie u študentov psychológie*. Diplomová práca. Bratislava: Univerzita Komenského.
- Dravecký, J. (2011). *Školský manažment*. Ružomberok: Pedagogická fakulta KU.

- Dvorská, B. (2014). Porovnanie vybraných psychologických ukazovateľov súkromnej a verejnoprávnej vysokej školy. Rigorózna práca. Bratislava: Paneurópska vysoká škola.
- Hvozdík, S. (1999). *Vybrané kapitoly zo školskej psychológie*. Prešov: VIENALA.
- Hvozdík, S. (1983). *Základy školskej psychológie*. Bratislava:SPN.
- Plamínek, J. (2008). *Vedení lidí, týmu a firem*. Praha: Grada Publishing.
- Šimunková, S. (2006). Sociálna atmosféra u vysokoškolákov. Bakalárska práca. Bratislava: Univerzita Komenského.
- Únal, H., Çukur, C.Ş. (2011). The Effects of School Bonds, Discipline Techniques in School and Victimization on Delinquency of high School Students. *Educational Sciences: Theory & Practice*, 11(2), 560-570.
- Vašátková, J. (2006). *Úvod do autoevaluace školy*. Olomouc: Univerzita Palackého.
- Kollárik, T., Mullner, J. a kol. (1983). *Škála sociálnej atmosféry*. Bratislava: Psychodiagnostika.

Kontakt

PhDr. Beáta Dvorská, PhD.
 Fakulta psychológie PEVŠ
 Tomášikova 20
 Bratislava 821 01
 beata.dvorska@paneurouni.com

A NEW CONCEPT OF SOCIAL ATMOSPHERE OF SCHOOL

Abstract: The paper deals with redefining the concept of social atmosphere T. Kollárika. The introduction article deals with the notions of the organization of the school environment, school effectiveness and the very concept of social atmosphere. The core of the article are the results of research conducted in 2011 and 2014 in the sphere of work and school. Based on these studies, we created and subsequently confirmed by the theory of the new concept of social atmosphere, which says that a positive social atmosphere contributes not only to positive feel, as well as the effective operation of the organization or institution. A range of research methods were social atmosphere (Kollárik, 1983) and Questionnaire efficiency (Dopjerová, Kollárik, 2011). The research results we have demonstrated statistically significant relationships between the components of social atmosphere and elements of efficiency.

Key words: school, social atmosphere, effectiveness